

"הרב" - לקט לקראת ג' באלול – יום פטירת מרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל:

ליקוט ועריכה: הרב שי הירש¹

"התורה הגואלת" – רבנו הרב צבי יהודה קוק (תרנ"א-תשמ"ב), בנו וממשיך דרכו וראש-ישיבת 'מרכז-הרב':

"ייחוד ענינו האלהי ושליחותו ההיסטורית, במערכת דורותינו הכללי-ישראלית, של האי כהנא רבא וקדישא אאמו"ר הרב זצוק"ל, - אשר לפיכך נוצרו והותאמו, ביצירת האישיות הנשמית, גם פליאות הכשרונות ואצילות המדות וגבורת הרוח, - מסתכם ומתבטא הוא בכך: **התורה הגואלת**. שתי אלה, שהן באות כאחת בתמימותן, כוללות ומפרטות קדושה משולשת, שהיא מפורטת ומבוארת בזה, כשהיא לעצמה, ברוממות עלייתה בקודש אורא דארץ-ישראל, בפנייתה והדרכתה לתלמידי-חכמים... (אור לנתיבותי, עמ' רפ'-רפב').

"ואני שולח לך את הספר עקבי הצאן, ומראש אני מודיעך ומבקשך כי את הספר הזה לא תקרא בו, כי אם תלמוד בו בעיון ועומק ובכובד ראש... וכבאור על הספר הנני מעיר אותך את הדברים האלה על דבר המחבר וספרו. אבי נ"י המחבר הוא מן הרבנים האדוקים, ואשר מלבד גאונותו בתורה זכה גם לשם צדיק, ועם זה הוא חוקר ופילוסוף חפשי באין שום מעצור לפניו במלוא המובן של המלה הזאת... ויחדור עד יסודי תורתנו, וגם עד חדרי הקבלה הגיע". (צמח צבי, אגרת א').

"ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה". על פסוק זה יש ביטוי ידוע ומפורסם בתרגום יונתן (אשר הרבה פעמים מלבד התרגום מופיעים בו פירושים וחיידושים) – "ותקבלון אולפן חדת בדחוא מבחירי צדיקיא". "ושאבתם" – תקבלו. "מים" במובן סמלי – תורה, זרמי קדושה ורוחניות. "אולפן חדת" – לימוד חדש, פנים חדשות של תורה, התחדשות של תורה בזמן הגאולה, "אור חדש שעל ציון". "ממעיני הישועה" – מתורגם שם במילים אלה: "מבחירי צדיקיא". "ממעיני הישועה" הם מעייני הצדיקים, שפעת הצדיקים יסודי עולם, חכמי התורה וחכמת הקודש במדרגה המיוחדת המתאימה למצב גאולה וישועה. תקבלו לימוד חדש בשמחה מיוחדת ממקורות של בחירי צדיקיא. קיימים הרבה צדיקים, אבל יש מדרגות ביניהם. יש בחירי צדיקים, שהארת התורה שלהם נמשכת משמים, ומתאימה ושייכת למצב של גאולה וישועה. אשרינו שזכינו, ונקוה להוסיף זכות יותר ויותר, לשאוב מים ממעיני הישועה, ממעין התורה של בחירי צדיקיא (שיחות הרצ"ה, תלמוד תורה, עמ' 47, 117-118).

הרב דוד כהן (תרמ"ז-תשל"ב), 'הרב-הנזיר' – עורך "אורות-הקודש" ומחבר "קול-הנבואה":

"על משכבי לא שכב ליבי, גורל חיי היו על כפות המאזנים. והנה בוקר השכם ואשמע קול צעדים הנה והנה, בברכת השחר, תפלת העקדה, בשיר וניגון עליון משמי שמי קדם, וזכר לנו אהבת הקדמונים ואקשיב, והנה נהפכתי והייתי לאיש אחר. אחרי התפילה, מיהרתי לבשר במכתב, כי יותר מאשר פיללתי מצאתי: מצאתי לי רב" (הקדמה ל"אורות-הקודש").

¹ ראה גם את מאמרינו: "חוזה הנבואה" - הארות על דרכו של 'רואה האורות', אב תשע"ה, במלאת שמונים שנה לפטירת הרב (אתר ישיבה).

"אומנם בתחית הקודש, בתחית האומה ושובה לארץ קדשה, בקיבוץ גליות ובנין המדינה, הכרח הוא, שתקום ותתחדש רוח הנבואה בישראל, חוזים ונביאי קודש. וכן דמות הרב מרן זצ"ל, עם כל התארים הרבים, הגדולים והנשגבים, שתארו דמותו הנשגבה: גאון וצדיק, חסיד, חכם, משורר קדוש, ופילוסוף-אלהי, גדול, וגבור, על כל אלה מרחף התאר הנשגב, שאין בכחנו ועוז רוחנו להביעו. הוא נרמז בכתבי קדשו, הנדפסים: בחכמת הקודש, ומוסר הקודש, וביחוד בחכמת הקודש פרק קלח, מקוטע, ובלי כותרת, ונקודות נקודות בראשו, במקום דברים נשגבים" (משנת הנזיר, נכתב בתשכ"א).

"הנני יושב בלב ישראל, בלב ירושלים עיר הקודש, ובבית גדול הדור. הנקודה המרכזית שבכל חכמת ישראל. הוא המקיף הכל וכולל הכל, ולבו מלא רגש עדין, עמוק וחד. ונפשו מלאה טוב ורצון וחסד. ושכלו מלא חריפות והברקה וידיעותיו רבות. הוא גאון, חוקר, צדיק, תמים, חסיד, ענוותן וגאה כהלל. ויותר ממה שהעגל-התלמיד רוצה - הרב רוצה..." (נזיר אחיו, עמ' רפג).

"הננו בימות המשיח, תקופת הגאולה התחילה... ואין מכיר, ואין יודע. כולם כמו מסכה על עיניהם, מאחרי המסך, מבלי דעת ומבלי הבין את אשר לפניהם. רק מרן, רוח אפינו שליט"א, הוא נשמת התחיה, הוא היודע, הוא החוזה. כשעליתי אליו במוצאי שבת קודש לברכו במזל טוב, לבשורת האישור הממוני (אישור המנדט הבריטי), מעטים היו הדברים שנתחלפו בינינו, אבל אלו היו גילויים, כברק של ביעף מועף. והבית האיר מגילוי נבואי, כבשעת גאולה" (שם, עמ' רפח).

"מיסודי תורת המהר"ל הוא דבקות השי"ת ותורת ישראל וישראל [...] וארץ ישראל, דאורא דארץ ישראל מחכים [...] גם מרן הרב זצ"ל העמיק הגות בספרי המהר"ל והאיר את דבריו באור חדש אשר מציון יאיר." ('קול הנבואה', עמ' קעח) ובהמשך דבריו, כתב על מרן הרב והמהר"ל: "הוא מזכירו לנו בהלך מחשבותיו הוא, במזיגה הנפלאה של למדנות וחסידות, עיון פילוסופי ואור הנסתר, אהבת האומה ותורת נצחה ובאהבתו לארץ וקדושתה ובשלהבת התקווה לגאולת ישראל וחרותו. אמנם, מרן הרב זצ"ל היה מדבר על צורך לימוד ופרסום ספרי מהר"ל בדורנו, ובני ישיבת מרכז הרב, הוגים בספרי מרן הרב ובספרי מהר"ל מפראג" (שם, הערה קיט).

תיאור פטירת מרן הרב זצ"ל: "ביום ג' אלול תרצ"ה, הוא היום המר והנמהר. באו כולם למקום הרב בבית ההבראה, אחרי הצהרים לפנות ערב עליתי אליו בחדר משכבו, וראיתי פניו המלאים צער ואכזבה. רמזו לי הכהן, לצאת מהר. עמדתי בחצר, נדהם ומוכה יגון, ופני חפורים באילן שנסמכתי עליו ובעוד שעה, ואשמע קול בוקע שמים ומרעיש הלב 'שמע ישראל', ומיד אחר כך, התחיל ניגון שיר השירים. כבה אור האורות, עולם חשך בעדי..." (ספר 'משנת הנזיר', 'יומן הרב הנזיר', תשע"ט).

"בר"ח אלול תרצ"ה, עשרים שנה לקבלת פני הרב, ביקרתיו לאחרונה והוא על ערש דווי, שמח ובכה, בצוותו שלא לכתוב עליו שום תארים. ובעוד יומיים, ג' אלול תרצ"ה, כבה אור-האורות, חשך העולם בעדנו, אמנם אור תורת קדשו יופיע ויאיר לעולם" (מבוא לאורות הקודש, עמ' 24).

"נשמה כוללת" - הרב יעקב משה חרל"פ (תרמ"ב-תשי"ב) רבה של שערי חסד ור"י מרכז-הרב, "בית-זבול":

"הימים לפני חג שבועות תרס"ד, ירדתי ליפו כמצוות הרופאים עלי, כדי לטבול בים. בשבועות שחל ביום השישי, התפללתי בבית הכנסת "שערי תורה", בן כ"א שנים הייתי אז, והנה שמעתי כיצד הרב

אומר "אקדמות" לפני הקהל ברטט ובבכיה, ונזדעזעתי עד יסוד נפשי. מאותה שעה ואילך דבקתי ברב באהבה עזה, והייתי לתלמידו וחסידו לעולם... הרגשתי שכולי אחוז שלהבת-יה, כל גשמיותי מתנדפת והולכת ונשמתי שהתקשרה בנשמת הרב מתנשאת ברום עולמות עליונים" ("חיי הרב קוק", אפרים צורף, ירושלים תש"ז, עמ' 119).

"נשמה אדירה גבוהה מאוד, נשמה כוללת אשר לא יחסר כל בה.. שהכל יאירו בה ועל ידה, בכל חלקי התורה, וסדרי היראה, ובכל הקניינים הלאומיים... ציון וירושלים יחדיו..." ('הד-הרים', עמ' ע"ז-ע"ח). "בבחינתו זו, שהיה כולו כללי ולא פרטי, עלה על כל בני דורו, והיה משכמו ומעלה גבוה מכל העם... אשרי הדור שהיה שרוי בתוכו" (שיחות הראי"ה, עמ' שמ"ט).

מכתב שכתב לרבו הראי"ה קוק:

"..רוכב בערבות, יריק שפעת ברכות, מאליפות רבבות, לכבוד הוד אדמו"ר הגאון הגדול והקדוש הנשגב פאר דורנו וחמדת עינינו ולבבנו, צדיק יסוד העולם, הרב הדומה למלאך ד', כתר ישראל והדרו מרן אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א. חיל ורעדה תאחזני בהעלותי על לבי הוד קרן אור פניו, וכמעט הנני חוזר לאחורי מבלי לגשת אל הקודש... עבדו הנרעש והנפחד מפחד זכרון שמו הקדוש המשתחוה מול הדרת פני קודשו. הצעיר יעקב משה חרל"פ ('הד-הרים', אגרת לא, ע"ש).

"..בימינו אלה שנתקיים בנו "ותרד פלאים אין מנחם לה" (איכה א ט) וכל בית ישראל מתמוגגים בחבליהם "החשך יכסה ארץ" (ע"פ ישעיה ס ב) והרשעה פרשה כנפיה לבלע את הקודש ולצודד הכל במכמריה. נשלח לנו "המורה לצדקה" (ע"פ יואל ב כג) "עיר וקדיש מן שמיא נחית" (דניאל ד), וימן ד' לעמו נשמה גדולה, והעם היושבים בחושך המה ראו אור גדול (ע"פ ישעיה ט, א) הוא רבנו, גאון עוזינו, נר ישראל וקדושו, נזר אלקיו על ראשו, מרן רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצוק"ל, בקי בכל מכמני התורה, מלא קדושה חסידות ופרישות וענות צדק, הוא הציר הנאמן אשר נשלח ממרום לשוב ולהחיות דורות שלמים להרטיבם בטללי אורות קודש עולמים, לשים שארית בארץ ולהחיות עם רב לפליטה גדולה (ע"פ בראשית מה ז) (מי-מרום, יז', שיעור קומה, מאמרים והספדים לזכרו של מרן רבי א"ה קוק זצ"ל, עמ' צב, תש"ע).

"עוד שמעתי מגדולת קדושת מרן הגאון רבי יעקב משה חרל"פ, כי למרן זצ"ל היתה נשמה גבוהה מאוד, אשר כמה דורות לפנינו לא ירדה לעולם נשמה גבוהה כזאת, ולא היה לפי הדור, ולכן היו רבים שלא זכו להבינו" (הרב יוסף לייב זוסמן, ליקוטי הראי"ה, ח"ג, עמ' 127, תשע"ה)

"מופת הדור" - הרב צבי פסח פרנק (תרל"ג-תשכ"א) - רבה של ירושלים, "הר-צבי":

"ב"ה, מוצש"ק כ"ב טבת תרע"ח כבוד הרב הגאון הגדול פא"ה והדרו, איש חמודות עטרת תפארת המפורסם לתהילה ולתפארת, כש"ת מוהר"ר אברהם יצחק הכהן קוק הי"ו לאויו"ט רב ואב"ד בעי"ת קה"ק לאנדאן יצ"ו... הנה עשיתי קצת התעוררות כי מהראוי להביא את הדרת גאונו שיחיה לפה עיר הקודש ירושלים לשכון כבוד בתוכנו בתור רב ואב בית דין לכל קהל האשכנזים יצ"ו... ודרוש מאוד שיהי גבר מורם מעם שיעמוד בראש, להפיח רוח חיים בעצמות היבשות.. (נספחות לאגרות הראי"ה, ח"ג, עמ' רצ"ו)

"..והנה בודאי מרן הגאון זצ"ל מופת הדור, נזר ישראל ותפארתו זי"ע, לבוא ולהגיע לכשרונותיו הגדולים זה הוא ברכת שמים ממעל ולא כל אדם זוכה להם אבל, עדיין אין אנו בני חורין מלהדבק במידותיו הטובות בצדקתו ובדרכי שקידתו בתורה ביגיעה עצומה ביום ובלילה למרות טרדותיו הגדולות וביד כל אדם לבחור בחיים ולהיות מהעמלים בתורה... (מתוך הספד שנשא הרב פרנק בהיכל ישיבת מאה-שערים במלאת יב' חדש לפטירת הראי"ה קוק, נדפס בשערי ציון, סיון-אלול, תרצ"ו ועטרת צבי, הרב עמיחי כנרתי, עמ' 33)

"נבצר ממני מחמת חולשתני להעלות על הכתב פרשת גדולת ענק הרוח, הגאון האדיר, פאר הדור, ראי"ה קוק זצ"ל שרבות עמלה נפשו למען קדושת הארץ...." (הד המועצה הדתית ירושלים, תשכ"ה, ועטרת צבי, עמ' 35).

"גאון ישראל" - הרב איסר זלמן מלצר (תר"ל-תשי"ד), 'אבן-האזן' ל:

"במלאת עשר שנים להסתלקות גאון ישראל מוהרא"י הכהן קוק זצ"ל. נוסף לאשר כבר נודע בכל תפוצות ישראל, עוצם גודלו בכל מקצועות התורה, בהלכה ואגדה, מוסר ודעת, לבד זה היה גדול מאוד בקיום מצות "ולדבקה בו", שלדבקו בד' ותורתו, אין מילים להעריך את ערכו. ראוי לתלמידיו ומוקירי שמו ללמוד ממסירותו בכל לבבו באהבת ד' וישראל עמו, ותשוקתו העצומה לזכות את כל אשר היה ביכולתו להשפיע עליו, בין בדבריו החוצבים להבות אש בדרשותיו ובין בספריו הגדולים... וראוי להתחזק ולעשות רצון הצדיק, לגמור ולהוציא את כל ספריו הגדולים, אשר עמל עליה ביגיעה עצומה" (מכתב לאגודה להוצאת כתבי הראי"ה קוק, כ"ח באב תש"ה).

"הכהן אשר יהיה בימים ההם" - הרב הראשי לישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג (תרמ"ט-תשי"ט), "היכל-יצחק":

"אותו גאון עולם וצדיק יסוד עולם, שאת שמו וזכרו אנו מזכירים היום הוא היה באמת "הכהן אשר יהיה בימים ההם", הוא הכיר, הוא ידע את מחלות הדור הרוחניות וטיפל הרבה ברפואתן, הוא הכיר את רב הטוב הצפון ברעיון הלאומי שהקיף את רוב הדור, הוא ידע איך לקדשו בקדושת האמונה והתורה ולהפכו לברכה לישראל, לתנועת הגאולה, והוא הרים את הדגל של היהדות הדתית לאומית ועליו נאספו עדרים עדרים, וסוף סוף זה הולך לאתחלתא דגאולה, צריכים אנו לשנן את משנתו שדבריהם של צדיקים הם זכרונם, ואורו יוסיף ויזרח לפנינו עד כי יבוא שילה הגואל צדק בב"א" (דברים ביום השנה העשרים לפטירת הראי"ה קוק – ג' אלול תשט"ו, ארכיון הרב הרצוג).

"שליט בהלכה ובאגדה כאחת" - הרב שלמה יוסף זיון (תרמ"ה-תשל"ח) עורך האנציק' התלמודית:

"...מרן הגרא"י הכהן קוק, ז"ל, היה בדורנו היחיד בין גדולי התורה, שהיה שליט בהלכה ובאגדה כאחת. מה משמע שליט? כל מקצועות התורה היו ברשותו. אדם מישראל בא ושואל דבר תורה, אין הוא, הרב, זקוק לעיין ולחפש, לדרוש ולתור. בו ברגע הוא מציע את הסוגיות והראשונים השייכים לענין והולך וחורז מגמרא לרמב"ם ומרמב"ם לשאר עמודי ההלכה ובדרך הילוכו הוא מאיר ומסביר, מעיר ומפלפל, כאילו זה עתה עסק בענין הנידון. ואם השואל הוא תלמיד חכם והתכוון

לאותו ענין עובר לכניסתו אל הרב, ופתאום הוא רואה, שהרב, מבלי כל הכנה מוקדמת, מרצה לפניו תלי תלים של חידושים בענין זה גופו, אין קץ להשתוממותו. ולאו דוקא בהלכה. עולם האגדה היה לא פחות פתוח לפניו. חזון ושירה, מחשבה ומחקר, הגיונות ודעות - כל אלה היו שוטפים בלי הרף, כמעין הנובע, ממוחו ולבו ומלבו למוחו. אי אתה יודע אם המחשבה השפיעה על הרגש או הרגש פעל על המחשבה, או שניהם כאחד שאבו את עוז כוחם ממקור עליון ונשגב.

כן. יחיד היה הרב במובן זה של משנה גדלות - בהלכה ובאגדה, בנגלה ובנסתר. אבל היה מפליא גם בזה, ששני העולמות נתמזגו אצלו לחטיבה נפלאה אחת. ההלכה היא גופה של האגדה והאגדה נשמתה של ההלכה. סוד זה, שהנגלה ונסתר מהווים גוף ונשמה, ידוע ליודעי חן. ומכיוון שכן, הרי שאין להפריד ביניהם והוא, הרב, לא הפריד" (הרב ומשנתו, סיני יז', תש"ה, 'אישים ושיטות' עמ' 232)

"גאון ישראל וקדושו" - הרב יצחק אריאלי (תרנ"ו-תשל"ד), ה'עיניים-למשפט':

"וכמה מהחידושים נאמרו לפני גדולי ישיבתנו הקדושה "מרכז הרב", היא הישיבה החופף עליה הוד רוחה של מחוללה, גאון ישראל וקדושו, מרנא ורבנא רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל, אשר גידלה וטיפחה בלימודים במסלולם הישר והאמיתי היא ההלכה, באהבת השי"ת, תורתנו הקדושה, עם הקודש וארץ הקודש. וברוב חסדי ה' הייתי מהזוכים לייסד ולהקים את הישיבה הקדושה בעבודה מאומצת, בהשקעת כוחות רוחניים וגופניים, ומאת מרן הרב זצ"ל הוטל עליי הנהלת הישיבה בתפקידיה השונים, והנני מנושאי הארון במשך כל זמן קיומה..". (הקדמת ספרו "עיניים-למשפט").

וכתב עוד: "מיום שהופיע בשערי ארצנו עלה כבוד התורה במדרגה נעלה ואלמלא שקלקלו במחלוקתם אין לשער התועלת הרבה וקיום התורה בכל אתר בכל שדרות עמנו" (אוצרות-הראי"ה, ח"ז, עמ' 544)

"כליל-השלימות" - הרב שלמה אלישוב (תר"א-תרפ"ו) בעל ה"לשם" (סבו של הגר"ש אלישיב):

בעת שכהן הראי"ה קוק כרב בעיר זוימל, היה מגיע לביתו של הרב אלישוב בעיר שאוול, ולומד ממנו את תורת הקבלה. לימים, סיפר בעל ה"לשם" למחותנו, ר' אריה לוי: "רבי אברהם יצחק הוא כליל השלימות: שלמות בגאונות, שלמות בצדקות, שלמות במחשבה, ושלמות בהנהגה... כשם שישנן שיטות שונות בהלכה, כן ישנן שיטות גם בקבלה. דרך מיוחדת להראב"ד ודרך מיוחדת לרמב"ן, ושיטת האר"י הקדוש שונה משיטת הר"מ קורדבירו, וכיוצא בזה בהמשך הדורות, אצל הרמ"ע מפאנו, הרמח"ל, הגר"א. ואילו הראי"ה קוק, ידע והקיף את השיטות כולן ועליו ניתן לומר: 'כל רז לא אניס ליה'" (ע' ליקוטי-הראי"ה, ח"א, עמ' 122 וח"ב, עמ' 304, הרב משה צבי נריה).

כשנתמנה הראי"ה לרבה של ירושלים, כתב לו הרב אלישוב: "כבוד ידידי מאז, הרב הגאון, המאור הגדול, שמו נודע לתהילה ולתפארת, כש"ת מוהרא"י הכהן קוק שליט"א, רב הכולל בירושלים עיה"ק תוב"ב. אחדשה"ט כמשפט. הגד הוגד לי כי רום מעלתו נתמנה לרב הכולל בירושלים ושמחתי מאוד על זה, והנני מתכבד לברך את כבוד רומ"ל כי יאריך ימים על כסא הרבנות הזאת, וינוב שמו הטוב למרחוק, ויעלה מעלה מעלה אכ"ר. [...]. כאוות נפש ידידו ומכירו משכבר הימים. יתן ד' ויזכו גם

אותנו לעלות לארה"ק בקרוב, לחון את עפר ארצנו, וגם לחדות בשמחה את פני רום מעלתו. מלב
ונפש ידידו עוז באהבת עולם, שלמה עליאשו, בעהמ"ח ספר 'לשם שבו ואחלמה'" ('אגרות לראי"ה'
אגרת קל, עוד על קשרי הצדיקים הללו ראה בחוברת אור יקרות, ר' משה נחמני, רמת גן, תשע"ג, ובוברת "יש"א
שלום", קשרי הגר"ש אלישיב עם הגרא"ה קוק).

"איש קדוש ופלאי" - הרב יוסף אליהו הנקין (תרמ"א-תשל"ג), "פירושי איברא":

**"מו"ר הגאון זצלה"ה היה ממעריציו הגדולים של הגרא"י הכהן קוק זצלה"ה ואמר עליו שהיה איש
קדוש ופלאי וגדול שבגדולים, ואע"פ שחלקו עליו חבריו בעניין הציונות, הצדק היה אתו (נכדו הרב
יהודה הרצל הנקין, שו"ת "בני בנים" ח"ב, עמ' רט' אותיות יח'-יט').**

"גאון וצדיק נפלא" - הרב אליעזר סילבר (תרמ"ו-תשכ"ח), נשיא אגודת הרבנים בארה"ב:

**"מהרא"י הכהן קוק שהיה בנעוריו מפורסם לגאון ולצדיק נפלא ושם גדול היה לו בין גאוני הדורות
שעברו ונסע לארץ ישראל מאהבתו אותה והיה רב ואב"ד בירושלים עיר הקודש והוא היה עמקן
וסדרן נפלא, חבר כמה חיבורים נפלאים עמוקים בתורה ובחקירה ומלא בקיאות והגיון בפלפולא
דאורייתא במקצועות שונים בזרעים טהרות וקדשים בכל הש"ס, סברותיו ישרות ועמוקות... גם
עסקן נפלא היה, נסע לחזק תורה וצדקה, הציל כמה משפחות בני"י, אהבת ארצנו הק' בכל לבבו
אהבה נאמנה לעמנו ולארצנו, אהוב בעיני כל גאוני תבל ובעיני כל אוהבי עמנו וארצנו וגם הוא
סבל הרבה מרדיפת מקנאיו והעלילו גם עליו והוא כן דרכו היה במתינות ומחל על כל הנגישות ולא
רב על כל איש, קבל באהבה גם משנאיו ונפלא היה בכל מעשיו..." ("אור המזרח", טבת תשכ"א, שנה ח',
חו' א-ב עמ')**

**"שר התורה" - הרב חיים יהודה לייב אורבך (תרמ"ז-תשי"ד), ר"י המקובלים "שער השמים" (אביו של
הגרש"ז):**

**"...המנחם ציון וירושלים הוא ינחם את מעלת כבוד תורתו, ידיד נפשי, הרב הגאון האדיר, שר
התורה, פאר הדור, החסיד שבכהונה, החוקר ומקובל, העומד לנס עמו, מרן ר' אברהם יצחק הכהן
קוק שליט"א ראש הרבנים לארץ ישראל בעיר הקדש ירושלים תבנה ותכונן. בלב צער עמוק קבלתי
הידיעה על אודות הלקח הארון הקדוש אמו הצנועה... (מתוך מכתב תנחומים על פטירת אימו של הראי"ה
בשנת תרצ"א, נדפס ב'פאר ישראל', ר' שמחה רז, עמ' 214-217. תשנ"ח).**

"מרא דארעא קדישא" – הרב שלמה זלמן אורבך (תר"ע-תשנ"ה) ר"י "קול-תורה" ה-"מעדני-ארץ":

**בספרו הראשון, "מאורי אש" על חשמל בשבת (שנת תרצ"ה) נמצאת הסכמת הראי"ה קוק. בפתחו של
העותק שנתן לראי"ה קוק במתנה, כתב הרב שלמה זלמן הקדשה וזה לשונו: "למעלת כבוד רבנו
מרא דארעא דישראל הגאון הגדול אברהם יצחק הכהן קוק שליט"א מאת שלמה זלמן אויערבאך".**

הקדשה נוספת שפורסמה ברבים, בפתח מאמר מיוחד במלאת כה' שנים לפטירת הראי"ה: "לזכר נשמת רבנו הגדול מרא דארעא קדישא, מרן הגאון מוהרא"י הכהן קוק זצ"ל, למלאת כ"ה שנה לפטירתו" (חוברת 'סיני', כרך מ"ז אלול תש"כ, שהוקדשה לזכר הראי"ה במלאות עשרים וחמש שנה לפטירתו, אודות הערצתו העצומה כלפי הראי"ה קוק ראה בחוברת "אור שלמה" – הרב עמיחי כנרתי, תשס"ה).

"גאון הדור" - הרב משה צבי נריה (תרע"א-תשנ"ה) – ראש ישיבות 'בני-עקיבא' בישראל:

"...כאשר ראיתי את הרב בפעם הראשונה, הרושם שהוא עשה עלי היה חוויה מיוחדת מאוד. מספר ימים לפני כן הגעתי באוניה קטנה מרוסיה הסובייטית, ירדתי מהאונייה ביפו והייתי צריך להתעכב בגלל זריקות שנתנו לנו נגד מחלות שונות, לבסוף גמרנו ועליתי ירושלימה - שבת ראשונה בישיבה. במוצ"ש אחרי הבדלה נסעתי מקרית משה לבית הרב בכדי להודיע לו על בואי לישיבה, אך הייתי צריך לחכות משום שהרב העביר שיחה ארוכה בסעודה שלישית. בסיום תפילת ערבית כולם נכנסו לחדרו של הרב לשמוע הבדלה. בכניסתי ראיתי מחזה מרשים מאוד. הרב עומד בבגדי שבת חגיגיים, על ראשו ה"שטריימל" המפורסם שכולכם מכירים מהתמונות וכוס הבדלה בידו. פני הרב היו מרשימים מאוד, עיניו הגדולות המורחבות, הרצינות והרוממות, האווירה היתה אווירה של קדושה וכולם עומדים מסביב לרב בחרדת קודש. עד היום אני זוכר את ראית פני הרב שהרשימה אותי כל כך ... (שיחה לג' אלול תשנ"ה, שישים שנה לפטירת הראי"ה קוק, מרכז ישיבות בני"ע).

"הוא היה גאון הדור - גאון בתפיסת מהותו של הדור. גאון בתחושת מכאוביו הרוחניים של דורו. הוא התאמץ לעמוד על הרוחות המנשבות בו ולהבין סופי המעשים בתחילת המחשבות והסתכלות רחבה ומיוחדת זו, ראייה רחוקה ומקיפה זו, הביאו כמובן להערכות אחרות על גופי דברים ומעשים... מטבע הדברים לא ניתנו מעמקים להמונים, לכן לא נוצרה תנועה של מרובים העוסקים במשנתו הגדולה והרחבה, ברם בעלי-הנפש עסקו בספריו בחייו ועוסקים בהם גם עתה ולא עוד אלא שגם בדור הצעיר, באלה אשר צמחו ועלו בשנים האחרונות, נמצא חוג רציני אשר נמשך אל הזוהר הקורן מספריו כתינוק אל שדי-אמו והוא גם מגיע אל הכיוון המעשי העולה מעיונו, לומד ומלמד, עושה ומעשה והולך לאורותיו... (בשדה-הראי"ה, עמ' 70,74 מהדורת תשע"ה).

"גדול-תקופתנו" - הרב שאול ישראלי (תרס"ט-תשנ"ה) חבר ביה"ד הגדול ור"י 'מרכז-הרב', "עמוד-הימיני":

"אחת לתקופת דורות, עם בא מועד גילוי אפקים חדשים ופתיחת עולמות נסתרים, מעניקה לנו ההשגחה העליונה נשמה אצילית מבית גנזיה, אשר בה ועל ידה באים הדברים לידי גילוי ומוצאים את תקונם הראוי וכשנשמה זו מסתלקת נמצא העולם שמם, כבית מקדש שנגנז ארונו ונסתלקה ממנו שכינה. שנה עברה מאז נעלתה מאתנו האישיות המופלאה מרן הרב זצ"ל, ועדיין העולם שמם עלינו.... התפיסה השונה ביסודה שהיתה לרבנו זצ"ל על עצם מהות התנועה הציונית בראשית התהוותה, גרמה לו ליצור דרך מיוחדת, אשר קרא לה בצדק - דרך הקודש, והיא אשר הבדילתהו וגידלתהו מעל כל גאוני דורו... תביעה יחידה ומיוחדת היתה לו אלינו - כי נדע ונכיר את המתרחש לעינינו, כי נעמוד על גודל השעה ונשתדל להיות מתאימים בכל מהלכינו עד כדי הזרמת זרם הקודש על ידינו. (אלול תרצ"ו, זרעים (בטאון בני עקיבא), שנה ב' תרצ"ז, גיליונות א'-ב', ג'-ד').

במכתב לרב משה צבי נריה לאחר קריאת אחד מספריו אודות הראי"ה קוק, כתב הרב ישראל: "הרגשתי כאילו אני שוב במחיצתו של אותו גאון מופלא, גדול-תקופתנו" (מועדי-הראי"ה, הקדמה למהדורת תשע"ה).

**"מוסר-התורה" – הרב הראשי לישראל ור"י 'מרכז-הרב', הרב אברהם שפירא (תרע"ד-תשס"ח),
"מנחת-אברהם":**

"בדורנו, היה הרב זצ"ל, מוסר התורה, הרב היה חד בדרא, הוא היה יחיד בדורו בהיקף התורה, היו הרבה גאונים, הרבה צדיקים והיו עמיתים במקצועות שונים של תורה. אך בהיקף התורה לא היה לו דומה. בזה הוא היה שר-התורה... הרב זצ"ל הקיף גם את הנגלה וגם את הנסתה, גם את ההלכה וגם את האגדה, והכול היה פתוח לפניו. הכול היה חרוט במוחו. לא רק המקורות משני תלמודים, ולא רק ארבעת חלקי השולחן ערוך היו פרוסים לפניו, אלא אחרונים, ואחרוני אחרונים, וספרי קבלה נסתרים וצדדיים - הכול היה גלוי לפניו... הוא היה בעל זיכרון אדיר ונדיר.. הוא ידע את כל התלמוד בעל פה, והיה יכול לחזור על ספרים שלמים בעל פה גם לעת זקנותו, בהזדמנויות שונות שמעו ממנו ציטוטים של פסקאות שלמות מדברי הט"ז, רבי עקיבא איגר, וה"שאגת אריה", הוא היה בקי בכל המדרשים, בכל הזוהר, בכל ספרי האר"י, ובכל ספרי הקבלה. בזה לא היה דומה לו. לא היה אדם גדול שמרכז את שני הדברים יחד. לא היה אדם שהוא גם פוסק ההלכות לדור, וגם פוסק ההשקפה לדור. ובמיוחד הוא היה יחיד במינו בעניינים של הנהגת הדור, הנהגת הדור, זהו מקצוע מיוחד. זוהי תורה שעל פיה מתנהג כלל ישראל, זוהי תורה שצריכים להעמיק בה הרבה כדי להבין ולדעת אותה. זוהי חטיבה מיוחדת של לימוד". (עת לכל חפץ, עמ' לד', ירושלים, תשס"ב).

"רבם של ישראל" - הרב הראשי לישראל, הרב שלמה גורן (תרע"ח-תשנ"ה), "משיב-מלחמה":

"הקשר האישי והמיוחד שלי עם הרב קוק, הביא אותי ללמוד ממנו הרבה דברים שלא הייתי מודע להם לפני כן. נעשיתי חסיד גדול יותר שלו. אמנם תמיד הייתי 'קוקניק', אבל מתוך ההיכרות שלי איתו למדתי להעריך אותו אף יותר - את התנהגותו החברתית, עד כמה הוא אהב את הבריות והיה אהוב על הבריות, כל אחד ואחד, ועד כמה היה מוכן להקדיש זמן לכל ילד וילד..." ('בעוז ותעצומות', עמ' 80, אבי רט (עורך) ידיעות ספרים, תשע"ג)

"אנו מקבלים עלינו להיות נאמנים למורשת הגדולה והקדושה שהנחיל לנו רבנו הגדול, רבם של ישראל מרן הראי"ה קוק. נחתור להגשים את חזון חייו ותקוות הדורות במסירות נפש ממש... (נאום בפני הוועידה העולמית ה"ב של תנועת המזרחי, ו' בשבט תשל"ג, משנת הגורן עמ' 82, הרב קובי דמבינסקי, ידיעות ספרים, תשע"ו)

"כמלאך א-להים" - הרב יוסף קאפח (תרע"ח-תש"ס), חבר ביה"ד הגדול, מהדיר ומתרגם כתבי הראשונים:

"...מדברי גאון ישראל כמלאך א-לוהים, נשיא ארץ ישראל וישראל כולו עד ימינו אנו, כמוה"ר אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל. ואשר אמת נכון הדבר... כי כל אשר נתרחקו הדורות, הרי הוד זהרו של מרן

הראי"ה זוהר יותר ויותר. אם משום שהיינו קרובים אל אלומת האור הבהיר לא הרגשנו את עוצמת זהרו, ואפשר משום מנהיגי הדורות נתמעטו וקומתם נתגמדה, ואפשר שגם שני הדברים יחד טובים... (דברי ברכה לספר 'אורות המקדש', הרב אליצור סגל)

"הרב" – הרב שאר ישוב כהן (תרפ"ח-תשע"ו), רבה של חיפה וחבר מועצת הרה"ר לישראל:

"הרב" הרב ותורתו – זהו מקצוע שלם ביהדות והמפתח להבנת התקופה שאנו חיים, לנפתוליה ולנשגב שבה. הרב ודרך חייו – זהו המגדלור שלאורו יש לחנך דור ונוער ולגדלם בישראל המחודשת. הרב ותכניותיו התורתיות למיניהן – זוהי המשימה המוטלת על שכם רועי היהדות הנאמנה וגדולי התורה שבדור. הרב ודרך מחשבתו – זוהי העצמאות הרוחנית הנכספת, שכה מרבים לדבר עליה מימין ומשמאל. הרב מבחינה מדעית - זהו הסיכום של הפילוסופיה העברית הדתית לצורותיה. הרב מבחינת "הסוד" – זוהי המסקנה האחרונה של "חכמת האמת", מן רבי יצחק סגינהור ותלמידיו והרמב"ן, דרך רבי משה די-ליאון, דרך האר"י הקדוש ותלמידיו, דרך הרמח"ל והגאון, דרך אדמו"רי החסידות וחב"ד, ועד ימינו אלה ("חזון", גליון ט, ער"ה תשי"א, עמ' 10, לציון ט"ו לפטירת הראי"ה, עיין בספר "אור ישראל וקדושו", הרב שאר ישוב כהן, תשע"ח).

"דרך-הקודש" - כתבי הראי"ה ודרכו:

"בחבורתי לא אמרתי שום דבר מדעתי והם כולם דברי אלקים חיים, שחצבתים מיסודי דברי חז"ל והקבלה האמתית. וכל הדבק בהם בעיון, חזרה וטהרת הלב, אשרי וטוב לו בזה ובבא בעה"י" (הראי"ה קוק, ג' אלול, לאחרונה נדפסה האגרת הזו לראשונה מכת"ק ע"י הרב ארי שבט, אוצרות-הראי"ה, כרך ו').

"הדרך שאני הולך עליה בעבודת ד' ית"ש, ידע אדוני, שהרבה עמלתי עליה, בדמי, בבשרי במוח-עצמותי, ובכל כוחותי, עד שהאיר השי"ת ברחמי את עיני לעמוד עליה, ולפני איננה דרך מסוכנה כלל, כי אם דרך-הקודש יקרא לה. ובזוהר אמרו על "אורח צדיקים כאור נוגה", אפילו אורחא חדתא דעבדין צדיקיא כאור נוגה הוא הולך ואור עד נכון היום, ואני בעניי איני ראוי לשם צדיק, והלוואי שיזכני השי"ת ואוכל בלב שלם לומר: כגון אנא בינוני. אבל האורח שאני מתאמץ ללכת בה, הוא ב"ה אורח צדיקים באין שום ספק, וכל מי שיתנהג כמנהגי ויתחבר עמי בתורה ובעבודת השי"ת, בחפץ לב, ובאמונת-חכמים אמתית, יזכה לראות את האור ואת האמת שיש בדרך-ישרים סלולה זו, המוארה מאור חסד עליון, "חסד לאברהם- יומא דאזיל בכולהו יומין", והחכמה העליונה דוקא באור החסד היא מאירה... ואין ספק אם הדרת גאונו ועוד גדולי-הדור שיחיו, היו מחזקים את ידי, נלווים עמדי ונוהגים מנהגי כמה דאפשר לפי מדתם, היה שם-שמים מתקדש ורב שלום וברכה היה נשפע על ישראל ועל א"י, ורבים רבים מאד היו שבים בתשובה שלמה, והיתה באמת במהרה מתגלה בגילוי הגון צמיחת קרן ישועה לבית ישראל, ואי-אפשר כלל לצייר ולתאר את רוב הטובה והקדושה ותקון-העולם שיהיה נצמח מזה. ואני מלא תקוה בע"ה שכן יהיה וסוף כל סוף ישו בו לי יראיו ויודעי שמו ויכירו את טהרת-לבבי ואמתת דעותי, וכולנו נעשה אגודה אחת לעשות רצונו ית', ולהרבות אור ד' וכבודו על עמו, ועל ארץ-חמדתו, ועל כל אפסי-ארץ" (אגרות הראי"ה, אגרת תקנ"ה)

"על דבר הרוגנים בעניין ה'אורות' אין לשים לב, ככה הוא הדרך של אנשים הרגילים שלא לעיין בהלכות דעות, שמתרגזים נגד כל ביאור והארה שנראה להם כחדשה. אף על פי שבאמת יסוד הדברים עתיקים הם וממקור הקודש הם יוצאים, וגדולים וטובים ממני בכמה דורות נצטערו בצער זה. לי די שהישרים המבינים, שיראת שמים אמיתית היא אוצרם, הם יתבסמו בדברים שאני חושב לתועלת כללית וטובה רוחנית גדולה לפרסמם לפעמים. לבאר את המקורות אין תועלת, על פי רוב אין המקורות מבארים להדיא את המחשבה שלי, אלא הם מראים על זה אחרי התבוננות והרגשה עמוקה. ואלה הנרגנים, או אפילו תמימי הלב שלא הורגלו ברעיונות כאלה, לא יקבלו את התוצאות גם כשיראה להם המקור שממנו הדברים נובעים" (אגרות ראי"ה ח"ד, אגרת א'מט', ירושלים, תדש"מ).

*

"דברי האריז"ל הם מופשטים. בא הבעש"ט והוריד את העולמות אל האדם, אל הנפש האלוקי שבאדם. בא חב"ד, ע"פ פסוק "מבשרי אחזה אלוק" לעומקי עמקים של חיי נשמה, בפסיכולוגיה מיוחדת, ועיון באדם היחיד. בא הרב קוק וגילה בקבלה את נשמת הרבים, את מאורעותיה, סכנותיה, ירידותיה, הצלותיה, גאולותיה, צירופיה, זיכוכה, עליותיה, שגשוגה של נשמת כלל ישראל. הרב קוק מביט בשכינה שבכנסת ישראל ומכאן כל השירה האין-סופית שבקבלת הראי"ה" ("הקו היסודי בקבלה של הרב קוק ז"ל, ר' הלל צייטלין הי"ד, ההד, תש"י, חוב' יא-יב).

*

הרב יוסף משאש (תרנ"ב-תשל"ב) ('מים חיים') - "גאון יעקב, כקש"ת כמוהר"ר אברהם יצחק הכהן קוק ישי"ו [=ישמרו צורו ויחיהו], שלום. תפארת ישראל!, בשבוע החולף קבלתי חבילת ספרים ניצוצי אורות מחכמת אדוני המלך וקדושתו וענותו, והנני הוגה בהם בשום שכל, ואורו עיני במתק דבשם הרב, המלבב ומלהיב לב כל איש ישראל ליוצרו ודתו, וכל דף ודף יש בו די והותר לסתום ולחתום כל פה הדובר על צדיק עתק, מה מאד הנני שבע רצון ועונג ועלז כליות בהגיגי בהם, האל הנאמן ומקור הטוב יגמול לאדוני הרב בכל טוב סלה.." (אוצר המכתבים, חלק ב', אגרת תרצ"א).

*

הרב דוד שפרבר מבראשוב (תרל"ז-תשכ"ב) (שו"ת "אפרקסתא דעניא") כתב לרב קוק: "...ויואל לשלוח לי את חיבורי הטהרה ודברות קדשו ולהבות אש מזבח אהבתו לה' ולעמו, והיה כאשר טעמתי מיערות דבשו ונופת קדשו ותאורנה עיני, כי נפתחו ארובות חכמתו ואראה אור האמת כי יהל, וכחקיר בור מימיה הקרו שביבי נוגה עומק תבונתו המאירים מחשכי תבל, והמה מרפא לנפש מתהפוכות הדורות ובלהות הזמן, אשרי עין ראתה כל אלה אשר ראה הכהן הגדול מאחיו... ואילו זכיתי גם לשאר ספרי אדמו"ר האדם הגדול בענקים.. מה מאושר הייתי..."

*

הרב יהושע בוימל (תר"ם-תש"ח) ("עמק הלכה") כתב לרב קוק: "אחרי נאחז בשבח הוד גאון תפארתו! את ספריו היקרים אורות התשובה וחבש פאר קבלתי וברכתי עליהם ברכת הנהנין.. ויהי רעוא שיאריך ימים על ממלכתו ויוציא לאור את שאר מעשי אצבעותיו.. ואבקש לפניו מאוד שישלח לי את שאר ספריו.. ומאוד חשקה נפשי לראות בתפארת שאר ספריו."

*

הרב גדליה איזמן (תר"ע-תשע"ב), משגיח רוחני בישיבת 'קול-תורה':

"הוד כבוד הרב הגאון המפורסם בצדקותו ובחסידותו כמוהר"ר צבי יהודה קוק שליט"א מנהל רוחני דישיבת 'מרכז הרב' בירושלים... הנה ארהיב עוז בנפשי לגשת מול הוד מעלת הדר"ג במכתבי זה - אף שלא היה לי הזכות עד עתה להכירו פנים בפנים - בקשר לקבלתי... ספרים אחדים מספרי כ"ק אביו מרן ומאורן של ישראל זצ"ל שהואיל הוד רום מעלת הדר"ג שליט"א, ברוב הדרת טובו וענוותו, ליתן לו בעדי... כמה יש לי הדל להכיר טובה בכל ישות נפשי אל הוד רום מעלת הדר"ג שליט"א, בעד פתיחת לי פתחו של אולם לחדור, כפי רוח בינתי החלושה, לתוך עמקי תורת כ"ק אביו מרן זצ"ל, ע"י ספריו הקדושים. והנה, לבוא לתוך עומק כוונת כ"ק אביו זצ"ל בספריו הקדושים, מובן - שמפאת אי ידיעת לאנשים שכמוני בחכמת האמת היא חכמת הנסתר - אין לחשוב כלל. אבל מה שעשה עלי רושם כביר, ושהיה לי כמדומה תועלת רב בע"ה, מתוך עיון שטחי בספריו הק', הוא ההכרה שלו, כה ברורה, בפנימיות ובפנימי פנימיות, בכל העניינים שנגע, במידה כה חזקה שהוא כראיה ממש, עד למדרגה שנעלם מאיתו זצ"ל לגמרי החיצוניות והקליפה, באפיסותה ובשלילתה, לעומת עשירות וזוהר התוך והפנים. כל מה שמוסר לנו עושה רושם עלינו מפני שמספר לנו מה שרואה, לא מה שחושב ולא מה שמרגיש לבד, כי אם מה שנתגלה לו לעיניו ממש... ההשגחה העליונה ברוב טובה וחסדה, שלחה אלינו נשמה אצילה זו המוכרחת ביחוד לדורנו, דור דל הפנים... ואז הורד אלינו נשמת כ"ק אביו מרן זצ"ל, לפקוח עיניים עוורות ולאמור לאסירי החיצון צאו. ומבעד ערפילי החיצון חדר לתוך פנימי פנימיות החיים, וכשופר נשא קולו אל כל אנשי החיים להרים

להם וילון הדק של הקליפה, להראות להם העשירות, הזוהר וההוד שיש בנשמות ובפנימיות היצירה האנושית והאומה האלוקית... ומהו הפלא אם לא הבינו אותו רבים ואף גדולים מבני דורו, כשהיה חסר להם החזיון הזה... הארכתי לדבר, מרוב שמחתי בספרי כ"ק אביו זצ"ל, ומרוב רצוני להראות אל הוד מעלת רום הדר"ג שליט"א אותו הכרת טובתי בהראותי לו עוצם שמחתי בהם. כעת אני לוקח לי פנאי להגות ב'אגרות ראייה' [מהדורת תרפ"ג], כמה הון ועשירות יש שם על כל מילה ומילה. יתן ד' שיחדרו מי הדעת של תורת כ"ק אביו זצ"ל, לשמחת לב כל ההוגים בה, בכל רחבי תבל, לטוב לה בשני העולמים, אמן... כחפץ לב עבדו מוקירו בהערצה רבה, גדליה איזמן' ('המעין', תשרי תשס"ט, נכתב לרצי"ה קוק בשנת תרצ"ו).
